

บทคัดย่อ

“ข้าวแกงพูด: เรื่องเล่าของผู้หญิง ชุมชน และอาหาร”นี้ ต้องการให้ “เรื่องเล่า” ประสบการณ์ชีวิตของ “นางพนิดา” ที่เป็นทั้ง “แม่” และ “แม่ค้า” เป็นพื้นที่ทางการเมืองและสร้างลักษณะจำเพาะของการสร้างองค์ความรู้ของผู้หญิง โดยใช้ “เรื่องเล่าประสบการณ์ชีวิต” เป็นวิธีการศึกษาและเพื่อให้เกิดความชัดเจนมากขึ้น จึงเลือกใช้การเขียนแบบอัตชาติพันธุ์วรรณนา (autoethnography) ในฐานะเครื่องมือการถ่ายทอดเรื่องเล่าของผู้หญิงที่มีต่อ “วัฒนธรรมการกินอาหารดู” อันเป็นปรากฏการณ์ทางสังคมที่มีความสัมพันธ์กับความเป็นผู้หญิงในสังคมไทย

จากการศึกษาพบว่า “ข้าวแกง” และ “วัฒนธรรมอาหารดู” ได้เข้ามาทำหน้าที่ปรับเปลี่ยนการกินในสังคมไทยระหว่างพื้นที่ในครัวเรือนและการกินในที่สาธารณะ และมีความสัมพันธ์กับ “ความเป็นหญิง” ที่ทำให้ผู้หญิงรู้สึกผิดว่าบกพร่องต่อหน้าที่แม่ศรีเรือน ขณะเดียวกันก็เข้ามาประนีประนอมให้ผู้หญิงยุคใหม่เป็น “แม่บ้านดูปรั่งสำเร็จ” อันเป็นการช่อมแซม ปะชุน “คุณสมบัติแม่ศรีเรือน” ของผู้หญิงยุคใหม่สามารถดำรงสถาบันครอบครัวไว้ไม่ให้เจือจางลง และครอบครัวอบอุ่นต่อไป อย่างไรก็ตาม “ข้าวแกง” ในร้านแผงลอยก็ถูกเบียดขับจากระบบเศรษฐกิจภาคทางการ และพื้นที่อาหารอื่นๆ ว่าไม่ใช่สิ่งซึ่งคนสังคมนึกถึงเป็น “อาหารในชีวิตประจำวัน” มักถูกให้ความสำคัญก็ต่อเมื่อสังคมไทยเกิดวิกฤตเศรษฐกิจ โดยรัฐก็จะมีมาตรการควบคุมราคาไม่ให้สูงมาก เพื่อให้แรงงานในระดับต่างๆ สามารถซื้อหาปากกินได้อย่างไม่เดือดร้อน ดังนั้น อาหารก็เป็นอีกพื้นที่แสดงให้เห็นถึงการขูดรีดทางชนชั้นด้วย

สำหรับ “นางพนิดา” การค้าขายข้าวแกงกลายเป็นทางเลือกที่ดีที่สุด เพราะเป็นพื้นที่ต่อเชื่อมการทำอาหารในบ้านให้ลูกกินและทำกับข้าวขายให้ลูกค้ากินด้วย เป็นการจัดการพื้นที่อาหารทั้งสองพื้นที่พร้อมกันในตัวเอง และยังสามารถแบ่งเวลาระหว่าง “แม่ (บ้าน)” กับ “แม่ค้า” ภายใต้อคติที่สัมพันธ์กับความเป็นหญิงในสังคมไทยคือ ความเป็นแม่ที่ดี ภรรยา หรือแม่บ้านที่มีต่อครอบครัวจึงเป็นเครื่องเหนี่ยวรั้งให้ผู้หญิงไม่สามารถหลุดออกจากวังวนของการทำอาหารที่กรอบคิดทางสังคมได้ครอบงำเธอไว้

“เรื่องเล่าของนางพนิดา” นี้ได้ถูกสถาปนาเป็น “ประวัติศาสตร์ครอบครัว” ที่ต่อเชื่อมกับประวัติศาสตร์สังคม โดยผู้หญิงคนหนึ่งสามารถถ่ายทอดความรู้ ความรัก การต่อสู้ในชีวิตประจำวัน และความภาคภูมิใจของบรรพบุรุษไว้ ซึ่งเราไม่สามารถพบได้ในประวัติศาสตร์ชาติ หรือประวัติศาสตร์แบบทางการ และให้แนวทางเปิด “พื้นที่” ประสบการณ์การต่อสู้ของผู้หญิงสามัญธรรมดาอีกจำนวนมากที่ไม่เคยถูกบันทึกว่าเป็นองค์ความรู้ เคยถูกกดทับหรือกีดกันเข้ามาเป็นส่วน

หนึ่งของระบบความรู้ของสังคมอย่างเสมอภาค อันเป็นหัวใจของการวิจัยในแนวสตรีนิยมที่ให้ความสำคัญกับประสบการณ์ของผู้หญิงในฐานะที่เป็นหน่วยวิเคราะห์ทางสังคม และเป็นแหล่งข้อมูลในการสร้างความรู้ของผู้หญิง และยังทำหน้าที่ต่อสู้เพื่อเผยให้เห็นกระบวนการครอบงำทางสังคมที่เรียกร่อง “เส้นหนีปลายจวัก” และแสดงให้เห็นว่า “ความเป็นหญิง” ในสังคมไทยนั้น ประกอบด้วยความหลากหลายของผู้หญิงนั่นเอง เรื่องเล่าดังกล่าวจึงนำไปสู่การเปิดพื้นที่ เชื่อมโยง แล้วร้อยเรียงผู้หญิงอื่นๆ เข้าไว้ด้วยกัน อันนำไปสู่กระบวนการปลุกจิตสำนึกทางการเมือง ผ่านกระบวนการเชื่อมโยงตัวตนกับทางสังคมและวัฒนธรรม และการตระหนักถึงความเป็นจริงที่เป็นส่วนรวม (collective reality) ด้วย

งานศึกษานี้สร้างลักษณะเด่นที่แตกต่างจากงานศึกษาประเด็นผู้หญิงที่ผ่านมา ที่มุ่งเน้นศึกษาในกรอบของการกดขี่ทางเพศจากระบบชายเป็นใหญ่ โดยไม่ได้ลงลึกและเชื่อมโยงกับการดิ้นรนของผู้หญิงทางเศรษฐกิจ ย่อมไม่เห็นภาพการกดขี่ผู้หญิงในครัวเรือน ดังที่การเล่าเรื่องผ่านการทำอาหารของผู้หญิงในชีวิตประจำวันของนางพนิดาพยายามแสดงให้เห็นอย่างซับซ้อน